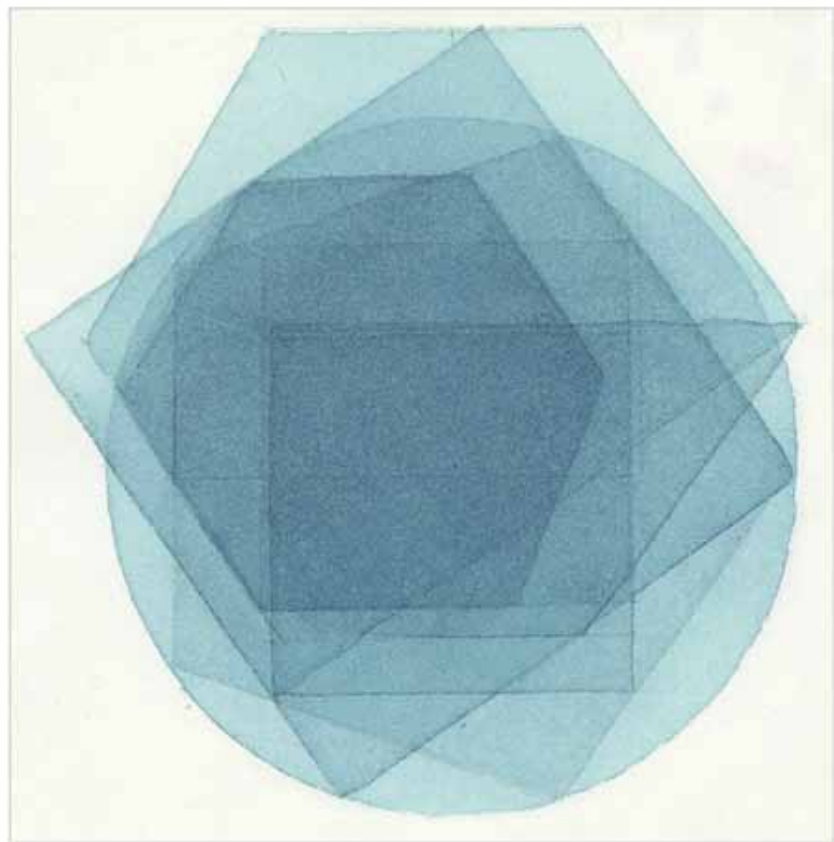

H A N S K Ü N G

Žena
v dějinách
křesťanství

VYŠEHRAĐ

HANS KÜNG

Žena
v dějinách
křesťanství

HANS KÜNG

Žena
v dějinách
křesťanství

VYŠEHRAÐ

Za rady a podporu děkuji Sr. Birgittě Louis OSB,
Janu Regnerovi SJ, Mirei Ryškové a svému muži.

Z německého originálu Die Frau im Christentum,
vydaného nakladatelstvím Piper v Mnichově roku 2002,
přeložila Petra Švecová
Akvarel na přebalu a vazbě Stanislav Kolíbal
Typografie Zbyněk Kočvar
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2017 jako svou 1625. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena E-knihy 150 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Hans Küng
Die Frau im Christentum

© Hans Küng, 2015
Translation © Petra Švecová, 2017
Illustration © Stanislav Kolíbal, 2017

ISBN 978-80-7429-857-8

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

OBSAH

Úvodem	11
------------------	----

KAPITOLA I

Žena v počátcích křesťanství

Také historie žen	17
Ježíš – přítel žen	18
Ženy v Ježíšově židovsko-křesťanském hnutí	19
Žádná patriarchální hierarchie	21
Provizorní struktury	21
Ženy v úloze apoštolů a proroků?	22

KAPITOLA II

Žena v rané církvi

Apoštolky a prorokyně u sv. Pavla	27
Spory o postavení ženy	29
Gnóze: šance pro ženy	30
Ženy: poražené dějin	32
Znovu objevit mučednice, prorokyně a učitelky	35
Alternativní formy života žen	37
Stinné stránky	38
Křesťanství – hybná síla ženské emancipace?	39
Tradice jako argument v současnosti	41

KAPITOLA III

Žena ve středověké církvi

Augustin: dědičný hřích snižuje sexualitu	45
---	----

Sexuálně morální rigorismus	46
Interreligiózní problém	48
Církev celibátních mužů a zákaz manželství	49
Tomáš Akvinský: žena – neúplný muž	52
Žena v rodině, politice a hospodářství	55
Potlačení žen v církvi.	59
Mystika v podezření	62
Vzestup mariánského kultu	64
Ekumenický obraz Marie?	67

KAPITOLA IV

Žena v období reformace

Lutherův základní reformační impuls	73
Změna v postavení ženy.	74
Společenství muže a ženy	75
Společenská struktura – beze změny patriarchální.	76
Žena v kalvinismu a anglikanismu	77
Emancipace v „sektách“?	79
Ženy jako čarodějnice	80
Kdo nese vinu za hony na čarodějnice?	82
Proč k honům na čarodějnice docházelo?	84

KAPITOLA V

Žena v moderně a postmoderně

Filozofická revoluce a žena	90
Politická revoluce a žena	91
Průmyslová revoluce a žena.	92
Bránily se církve emancipaci žen, nebo ji podpořily?	94
Situace v moderním katolicismu	96
Situace v moderním protestantismu.	97
Přechod k postmoderní konstelaci.	100
Feministické hnutí.	102
Kritické otázky církvím	103

Církev budoucnosti: společenství svobody, rovnosti a sourozenectví	104
Konkrétní reformní cíle	105
Nevzdávat to!	108
 Proměny paradigmat v dějinách křesťanství	 110
 Poznámky	 113

ÚVODEM

Pro většinu světových náboženství znamená žena problém. Ode dávna je ve všem podřízena muži. V rodině, politice a hospodářství stojí na druhém místě, má omezená práva, a dokonce i přístup ke kulturním obřadům. Rovnoprávnost ženy je naléhavý úkol zdaleka nejen pro křesťanství.

Přesto není pochyb o tom, že právě v křesťanství má důstojnost a rovnost ženy zvláštní význam. Ženská emancipace dělá v posledních desetiletích potěšující pokroky zvláště v církvích protestantských, anglikánských a v církvi starokatolické. Ve východních ortodoxních církvích, které alespoň akceptují ženaté kněze (i když ne biskupy), a především v římskokatolické církvi zůstávají však ženy dále na okraji, třebaže se navzdory všem oficiálním bariérám situace vyvíjí. Stále platí zákaz svěcení žen jako jáhenek a kněží. Striktně negativní zůstává postoj k antikoncepci, potratu a rozvodu, což pociťují ve svých životech obvykle především ženy. Také nové vydání kodexu církevního práva římskokatolické církve, které vyšlo po Druhém vatikánském koncilu (1962–1965) roku 1983, je pojato v předkoncilním duchu, veskrze androcentricky a mužsky. Od katolických teologických kateder jsou ženy převážně drženy co nejdál.

Ve všech těchto postojích se římskokatolická církev odvolává na „tradici“. To je důvod, proč bychom v této knize, nakolik to její rozsah umožní, chtěli analyzovat právě dva tisíce let trvající historii ženy v křesťanství. Budeme se ptát, co způsobilo tak dalekosáhlý posun od původní struktury křesťanské obce.

Přiznávám, že přede mnou samým se problematika postavení žen v církvi otevřela až při Druhém vatikánském koncilu, kterého jsem se účastnil jako teologický expert. Revoluční rok 1968 znamenal velký impuls i pro ženské hnutí v církvi.

Encyklika papeže Pavla VI: „*Humanae Vitae*“ (1968) proti antikoncepci pro mě znamenala přímý podnět pro knihu nazvanou

„Neomylný?“ (1970). Její otázky Vatikán nezodpověděl, byl jsem za ni ale potrestán inkvizičním řízením (právně nedostatečně podloženým), které vedlo 18. 12. 1979 k odejmutí kanonické mise.

Můj nový, na fakultě nezávislý status na univerzitě v Tübingen od roku 1980 mi dal velkou šanci, intenzivněji se věnovat vlastním výzkumným zájmům: světovým náboženstvím, světovému míru a étosu, světové literatuře a v neposlední řadě roli ženy v křesťanství. Už v letním semestru 1981 jsem spolu se svou tehdejší asistentkou Anne Jensenovou vedl seminář na toto téma, kterého se zúčastnily také Elisabeth Moltmann-Wendelová (Univerzita Tübingen) a Bernadette Brootenová (dnes na Brandeis University, USA). Jim děkuji za to, že jsem se rozhodl požádat nadaci Volkswagenwerk o podporu projektu „Žena a křesťanství“. Ten se uskutečnil mezi lety 1982–1987 jako první svého druhu na Institutu pro ekumenický výzkum na univerzitě v Tübingen, který jsem vedl.

Charakteristická byla pro tento projekt časová polarita: Počátky křesťanství proti 20. století. Protože dějiny žen se v procesu předávání historie sotvakdy zdály důležité, šlo v obou dílčích projektech nejprve o pracný proces rekonstrukce stávající historie žen, a to nejlépe ženami samotnými. Přes značné nesnáze, které nám výrazně pomáhala mírnit doktorka Moltmann-Wendelová, došly oba dílčí projekty doktorky Jensenové a doktorky Doris Kaufmannové úspěšného naplnění. Závěrečná zpráva k výzkumnému projektu „Žena a křesťanství“ z roku 1993 a zpráva Institutu pro ekumenický výzkum 1964–1996 obsahuje kromě nich údaje o řadě přednášek, seminářů, partnerských výukových programů, konferencí, a také diskuzních kruhů feministické teologie. (Obě zprávy jsou fyzicky dostupné v Institutu pro ekumenický výzkum univerzity Tübingen.)

Ve druhém svazku trilogie o náboženství v dějinách (*Die religiöse Situation der Zeit*), nazvaném Křesťanství. Podstata a dějiny (*Das Christentum. Wesen und Geschichte*, 1992) jsem se zabýval rolí ženy v křesťanství. Toto zkoumání se pojilo s analýzou různých přelomových konstelací a paradigmát křesťanství, díky nimž je možné spatřit současnost v perspektivě minulosti. (srov. schéma na s. 110):

- židovsko-apokalyptické paradigma prvotního křesťanství (Paradigma I)
- ekumenicko-helénské paradigma křesťanského starověku (Paradigma II)
- římskokatolické paradigma středověku (Paradigma III)
- protestantsko-evangelické paradigma reformace (Paradigma IV)
- racionální paradigma pokroku v moderně (Paradigma V)
- vše v perspektivě začínajícího ekumenického paradigmatu postmoderny (Paradigma VI).

U každého z paradigmat jsem se roli žen výslovně věnoval. Přesto by se toto téma v díle, které má přes tisíc stran a obsahuje také řadu jiných historických linií a jejich vzájemných vztahů, mohlo dostat do pozadí. Jednotlivé souvislosti nemusejí být vždy snadno rozeznatelné. Roztroušené části jsem proto spojil v této knize, mírně jsem je přepracoval a opatřil spojujícími texty tak, že historie ženy v křesťanství vystupuje zřetelněji jako celek, a to s ohledem na současnost.

Historie vzniku této knihy vysvětluje, proč jsem se musel omezit na vykreslení západní, evropské církevní perspektivy. Roli ženy v ortodoxních a orientálních církvích, podobně jako v církvích jižní polokoule snad budu moci zpracovat ještě jinde.

Vzhledem k náročnosti projektu Světový étos (v roce 1995 založil Hans Küng nadaci Světový étos pro interkulturní a mezináboženský výzkum, vzdělání a setkávání – pozn. překl.), který stojí v centru mé činnosti, jsem nedokázal zpracovat do textu literaturu, která vyšla v posledních letech. Proto odkazuji na „Journal of Feminist Studies in Religion“, na „Jahrbuch der Europäischen Gesellschaft für Theologische Forschung von Frauen“ a na vydání „Feministische Theologie“ v mezinárodním časopise pro teologii „Concilium“, zvlášť v čísle z června 1999 s tématem „Zdráhání světít ženy“.

Doufám, že mé analýzy budou při řešení aktuálních, významných problémů v dnešních církvích užitečné právě díky rozpracování rozdílů mezi výše uvedenými paradigmaty.

Tübingen, 8. březen, Světový den žen 2001

Hans Küng

KAPITOLA I
Žena
v počátcích
křesťanství

Předpoklad, že si Ježíš, který je pro křesťany Kristem, sám nevyvolil mezi apoštoly ženy, slouží dodnes jako hlavní argument tomu, proč ženy nemohou vykonávat v římskokatolické církvi žádné řídicí funkce. Proč ženy nemohou přijímat kněžské nebo dokonce biskupské svěcení.

Je vskutku těžké vypátrat po téměř 2000 letech něco o každodennosti prvních křesťanských generací. Víme jen málo o jejich běžném životě, zvycích, jejich všedních starostech, obavách a radostech. Kdo vlastně byl subjektem této historie? Jak vypadala první křesťanská obec?

TAKÉ HISTORIE ŽEN

Jestliže chceme rozumět dějinám prvních křesťanů¹, musíme mít na paměti tři důležitá fakta:

- Zpočátku se nejednalo o dějiny Římanů a Řeků, ale *rodilých Židů*. I když je možné, že v palestinsko-helénské kulturní oblasti Židé částečně mluvili aramejsky nebo řecky, celé vznikající církvi zprostředkovali židovskou teologii, představu o světě i jazyk. A jimi je celé křesťanství v následujících dobách – včetně křesťanství rodícího se u pohanů – neoddělitelně ovlivněno dodnes. První *celková konstelace* (Paradigma I) křesťanství byla *židovsko-křesťanská*.
- Nešlo o historii horních vrstev, na kterou se dějepisci obvykle orientuje především. Jedná se o dějiny *vrstev nižších*: rybářů, rolníků, řemeslníků, tedy lidí, kteří obvykle neměli žádné kronikáře. První generace křesťanů neměly ani nejmenší politickou moc a netoužili po postech v nábožensko-politickém establishmentu. Tvořili malou, slabou, napadanou a často diskreditovanou, okrajovou skupinu společnosti.
- Důležité je ale pro nás především to třetí: Od počátku nešlo o mužské hnutí, ale také o dějiny *žen*, které Ježíše následovaly. Ježíšova praxe povolávat i následovnice byla nekonvenční a střetávala se se stávajícími patriarchálními strukturami.

Za dob Ježíše z Nazareta znamenaly ženy ve společnosti málo. Podobně jako v některých kulturách dodnes se ženy na veřejnosti měly vyhýbat mužské společnosti. Dobové židovské prameny jsou plné animozity vůči ženám, které mají dle židovského dějepisce Josefa Flavia ve všech ohledech nižší hodnotu než muži². Existují doporučení nemluvit příliš ani s vlastní ženou, natož s jinou. Ženy v tomto světě žily co možná nejvíce stranou jakéhokoli veřejného působení. V chrámu měly přístup jen na ženskou galerii. A při povinných modlitbách byly postaveny na úroveň otroků.

Třebaže to může být jen historickobiografický detail, neukazují evangelia, že by měl Ježíš ve vztahu k ženám jakékoliv předsudky. Ježíš se vymanil z praxe, která ženu marginalizuje. Nejenže nedává najevo žádné pohrdání ženami, projevuje vůči nim udivující nenucenost. Ženy jej a jeho učedníky doprovázejí z Galileje až do Jeruzaléma. Jmenovány jsou Johana, Zuzana, Marie, matka Jakuba a Josefa, Salome a „mnoho dalších žen“, předně Marie z Magdaly³. Osobní náklonnost k ženám není Ježíšovi cizí⁴. Skupinu učedníků, která si nenárokovala majetek a stálý domov, na cestě výrazně podporovaly ženy a sympatizující rodiny, jako je ta Marty a Marie.

Je pravda, že Ježíš do svého úzkého okruhu dvanácti, který má reprezentovat národ dvanácti rodů na konci časů, vybral pouze muže. Ale těmto dvanácti se původně neříkalo „apoštolové“⁵. „Apoštolové“ coby „poslové“ věřící v Ježíšovo vzkříšení představovali co do počtu mnohem větší okruh lidí,⁶ k němuž mohly patřit i ženy. Teprve evangelista Lukáš více než generaci po Ježíšovi spojuje „dvanáct“ a „apoštoly“. V širším, volnějším kruhu následovníků Ježíše však ženy očividně hrají významnou roli. Učednice zůstaly se svým mistrem věrně až do okamžiku smrti, stály u kříže a sledovaly pohřbívání. Dvanáct, z nichž jeden Ježíše zradil, už předtím prchlo.⁷

Ježíšovy výroky⁸, které se jeví zdánlivě nepřátelské vůči rodině, je třeba nahlédnout v této souvislosti: kdo je bratrem nebo sestrou v „Boží rodině“ těch, kteří konají vůli Otce, pro toho je pokrevní příbuzenství druhotné. Pro takového člověka ztrácejí vztahy založené na

pohlaví důležitost. Avšak Nazaretský, jakkoli sám svobodný, *nedělá ze svobodného stavu* podmínku k následování sebe sama. Povinnost celibátu nelze v žádném případě legitimizovat odkazem na Ježíše, podobně jako hebrejská Bible nikde pochvalně nezmiňuje svobodný stav. Apoštolové byli a zůstali ženatí (Pavel se viděl jako výjimka)⁹. Právně a sociálně slabé postavení ženy v tehdejší společnosti je Ježíšovým zákazem rozvodu (muž mohl v židovství vystavit rozlukový lístek) výrazně posíleno.¹⁰ Také tento zákaz – u Matouše s výjimkou případu „smilstva“ – představuje ideální cíl, který podobně jako jiná přikázání nevylučuje selhání a odpuštění.

Ježíš Boha oslovuje něžně „otče“, „milý otče“, „tatínku“. Tím však nechtěl zdůraznit jeho maskulinitu. Použití otcovského jména pro Boha neznamená pohlavní diferenciaci Boha samého: nemůžeme si Boha představovat jako výhradně rodem mužského. Bůh není stejný jako muž; už v hebrejské Bibli nese také ženské, mateřské rysy. Oslovení Boha jako otce je patriarchální symbol (analogie) pro trans-humánní a trans-sexuální skutečnost Boha, která je od svého počátku také plně žensko-mateřská; v žádném případě se nemůže zneužívat k náboženskému odůvodnění společenského paternalismu.

ŽENY V JEŽÍŠOVĚ ŽIDOVSKO-KŘESŤANSKÉM HNUTÍ

Současný stav výzkumu nás nenechává na pochybách o tom, že *ženy* hrály jak mezi Ježíšovými učedníky, tak v počátcích křesťanství mnohem závažnější roli, než jakou popisují novozákonní prameny. Dokazují to zejména práce německo-americké badatelky *Elisabeth Schüssler Fiorenzové*, která zkoumala novozákonní materiál pod „feministicko-teologickým“ úhlem pohledu. Její výzkum potvrzuje, že se v raném židovsko-křesťanském Ježíšově hnutí praktikovala „praxe rovnoprávnosti a participace všech“ učedníků a učednic: „Většina z nich nebyla majetná. Filozofky a filozofové, kteří byli stoupenci kynismu, měli při svém bohatství možnost odmítnout osobní majetek a uznávané postavení proto, aby se stali „svobodnými od vlastnictví“.

Ježíšovi učedníci a učednice byli povoláni mnohem častěji z nuzného, hladovějícího a těžkou prací zatíženého venkovského obyvatelstva. Byli to celníci, rybáři, ženy v domácnosti, hříšníci a hříšnice, ženy, děti, lidé, kteří byli uzdraveni z nemoci a posedlosti zlými duchy. Ježíšovi učedníci a učednice nepředstavovali žádný alternativní životní styl, ale alternativní étos: patřili mezi ty, kdo neměli žádnou budoucnost, ale dostali novou naději. Byli vyvržení a marginalizováni a dostali jako dar nové společenství.¹¹

Nakolik byly ženy v první židovsko–křesťanské obci činné také jako charismatické potulné kazatelky, se můžeme jen domnívat. Historicky je to verifikovatelné stejně málo jako teze, že „ženy, které se podílely na šíření Ježíšova hnutí, byly převážně nežidovského původu“.¹² Měli bychom proto být velmi zdrženliví, jestliže z jednotlivých textů (třeba o Syrofeničance v Mk 7,24–30) odvozujeme „historicky vedoucí roli“¹³ nebo dokonce „vedoucí pozici pro ženy“¹⁴. To platí také pro roli Marie Magdaleny, která zřejmě mohla být nejvýznamnější ženskou postavou z bezprostředního Ježíšova okruhu.

To všechno však neoslabuje důležitý poznatek, že Ježíšovo působení dalo vzniknout společenství následovníků a následovnic, kteří si byli rovni, a kteří mohou leccos kritického říci k dnešní církevní situaci. I když výslovná kritika patriarchátu nebyla klíčovou zprávou Ježíšova hnutí, přece má Elisabeth Schüssler Fiorenzová pravdu: „Nikdo není vyloučen, každá/každý je pozván/a. Ženy stejně jako muži, prostitutky stejně jako farizeové. Podobenství o velké hostině upozorňuje posluchače/čky na to, že Boží království zahrnuje všechny. Varovně upozorňuje, že ti, kteří byli pozvaní „jako první“ a pozvání odmítli, budou vyloučeni. Ne svatost vyvolených, ale blaženost *všech* je klíčovou Ježíšovou vizí. Proto používá ve svých podobenstvích také obrazy z ženského světa. Jeho léčení a exorcismy ženy uzdravují. Jeho oznámení „eschatologického obratu“ – první budou poslední a poslední první – platí také pro ženy a jejich zranění způsobená patriarchálními strukturami.“¹⁵